

WPROWADZENIE

Aktualne *Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* nakłada na nauczycieli obowiązek wychowania do mediów, czego wyrazem jest m.in. zawarte w preambule dokumentu stwierdzenie: „ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają we współczesnym świecie coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi wychowaniu swoich uczniów do ich właściwego odbioru i wykorzystania, czyli edukacji medialnej”¹. Przedmiotem naszych badań jest zagadnienie, w jaki sposób nauczyciel religii może podjąć to zobowiązanie w szkole? Potrzebę podjęcia tego problemu badawczego zaznaczył w jednym ze swoich ostatnich artykułów ks. Antoni Lewek, założyciel i pierwszy dyrektor Instytutu Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Zachęcał, aby „edukację medialną, pojmowaną nie jako technikę, lecz jako etykę, prowadzili odpowiednio przygotowani do tego nauczyciele religii”².

Podjmując to wyzwanie badawcze, należy zdać sobie sprawę z pilnej potrzeby rozwoju edukacji medialnej w szkole, jak i złożoności problemu, wymagającego uwzględnienia zarówno zapisów programowych polskiej szkoły, współczesnych osiągnięć badawczych pedagogiki mediów, postulatów społecznych, wskazań nauczania Kościoła i zaleceń europejskich. Za rozwojem edukacji medialnej przemawiają liczne racje zarówno społeczno-kulturowe, edukacyjne, jak i eklezjalne.

Po pierwsze są to racje społeczno-kulturowe. Gwałtowny rozwój mediów istotnie wpływa na społeczeństwo i kulturę człowieka. Trudno współcześnie wskazać na dziedzinę życia, w której nie są obecne nowe technologie komunikowania. Z jednej strony mogą one przyczynić się do rozwoju cywilizacyjnego poprzez większą wymianę zasobów informacyjnych, wspomagać dialog międzyludzki, tworzyć nową

¹ PPSF, s. 2, PPGL, s. 2.

² A. Lewek, *Kościół a mediokracja w Polsce*, KMT 2010 nr 2, http://kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/kmt_2010_2_lewek2.pdf, s. 17 (dostęp 13.09.2012).

perspektywę dla zachowania i dostępności dziedzictwa kulturowego poprzez digitalizację dzieł literackich i filmowych. Z drugiej strony skłaniają do krytycznej refleksji i podejmowania badań dotyczących kondycji podmiotów korzystających z nowych technologii i elektronicznych zasobów kulturowych. Problem nie dotyczy jedynie technicznych umiejętności użytkowników mediów, ale potencjalnych zagrożeń, które niesie ze sobą postęp technologiczny dla realizacji wartości ogólnoludzkich. Można zauważyć rosnącą potrzebę humanistycznych badań dotyczących celów komunikowania medialnego i rozwoju mediów cyfrowych.

Z powyższych racji społecznych wynikają istotne postulaty edukacyjne. We współczesnym szkolnictwie dostrzeżono potrzebę kształcenia w zakresie mediów. Jednakże brak powszechnego przedmiotu szkolnego o nazwie „edukacja medialna”, brak rzetelnie przygotowanego programu kształcenia w tym zakresie w obecnej podstawie programowej skłania do ponownego przemyślenia problemu. Zapis o obowiązku podejmowania edukacji medialnej przez wszystkich nauczycieli w szkole budzi liczne wątpliwości praktyczne. Wiele wskazuje na to, że tak istotna problematyka kształcenia medialnego we współczesnym społeczeństwie stanowi nadal zagadnienie poboczne współczesnej szkoły. Nie można również przyjąć, że edukacja medialna to jedynie kształcenie w zakresie techniki i kompetencji medialnej, pomijając aspekty wychowawcze i kulturotwórcze.

Za racjami społecznymi i edukacyjnymi przemawia również stanowisko Kościoła, a zatem możemy mówić także o racjach eklezjalnych. Kościół począwszy od encykliki Piusa XI *Vigilanti cura* z 1936 roku podkreśla znaczenie wychowania do mediów jako formacji odbiorców i użytkowników. Zachęca do krytycznego korzystania z przekazów, ale również zastanawiania się nad aksjologią przekazów, ich wpływem na życie religijne człowieka, wzywa do reakcji na podważanie katolickiej moralności, tworzenia własnych propozycji katolickiego wychowania w tym zakresie. Kościół wiąże problematykę mediów z zagadnieniem ascezy chrześcijańskiej, rozeznawania duchowego przekazów oraz kształceniem sumienia odbiorców.

Problem badawczy

Powyższe racje wskazują na konieczne podjęcie badań w zakresie katolickiej edukacji medialnej w kontekście szkolnego nauczania religii. Istotne pytanie badawcze dotyczy zagadnienia, w jaki sposób nauczyciele religii mogą być w obecnym porządku szkolnym w Polsce wychowawcami do mediów. Na czym taka edukacja miałaby polegać? Jakie były jej cele, zadania, jak mieściłaby się ona w obecnym programie lekcji religii?

Odnosnie do celów należy wskazać na potrzebę rozwoju edukacji medialnej na gruncie aksjologii i teologii wychowania, podkreślać zbieżne cele nauczania religii i katolickiej edukacji medialnej w zakresie kształcenia postaw społecznych i religijnych. W katolickim wychowaniu do mediów istotna jest koncentracja na podmiocie odbiorcy i użytkownika jako wolnej osoby, która za pomocą mediów może rozwijać się moralnie, kulturalnie i religijnie. Dotychczas problematykę mediów w nauczaniu religii podejmowano głównie w zakresie dydaktyki. Tymczasem problem wymaga szerszego ujęcia, uwzględniającego cele wychowania.

Odnosnie do zadań istnieje potrzeba wskazania na możliwe kierunki rozwoju edukacji medialnej w szkolnym nauczaniu religii. Zasadnicze pytania dotyczą roli nauczyciela religii w wychowaniu do mediów oraz form praktycznej realizacji przedmiotu. Wskazywanie na samą potrzebę podjęcia edukacji medialnej – tak jak to ma miejsce w aktualnej podstawie programowej – jest niewystarczającym rozwiązaniem. Istotny problem dotyczy korelacji zadań edukacyjno-medialnych z programem nauczania religii, z zachowaniem zasady autonomii przedmiotowej. Inne zagadnienie dotyczy możliwości realizacji edukacji medialnej w szkole przez nauczycieli religii np. w formie zintegrowanego autorskiego programu nauczania religii i edukacji medialnej czy też jako odrębnych zajęć lekcyjnych lub pozalekcyjnych.

Źródła

Z podjętym w pracy problemem badawczym związany jest odpowiedni dobór źródeł. Są nimi przede wszystkim dokumenty Kościoła o mediach, tj. encykliki, listy i orędzia papieży³, instrukcje Papieskiej Komisji a potem Rady ds. Środków Społecznego Przekazu⁴ oraz istotne dokumenty dotyczące współczesnej katechizacji tj. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* oraz *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*⁵. Są to również dokumenty prawa polskiego i europejskiego dotyczące mediów i oświaty⁶. Wreszcie jest to bogata literatura przedmiotu, dotycząca zarówno pedagogiki medialnej, medioznawstwa, jak i szczegółowych interdyscyplinarnych badań teo-

³ Zob. m.in. MP; Jan Paweł II, List apostolski od osób odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*, Rzym 2005; Benedykt XVI, Orędzie na XLVI ŚDŚSP *Milczenie i słowo drogą ewangelizacji*, Rzym 2012.

⁴ M.in. CP, AN, EwŚSP.

⁵ Zob. m.in. DOK, DKKP, PPKP.

⁶ M.in. PPP, CTA, EPUK, RPE.

logicznych w zakresie katechetyki i edukacji medialnej⁷. Wiele cennych inspiracji i osiągnięć badawczych zawdzięczamy pracy bp Adama Lepy i Grzegorza Łęcickiego, których można uznać za pionierów problematyki katolickiej edukacji medialnej w polskiej szkole⁸. Podejmowane przez nich analizy wymagają jednak bardziej obszernej syntezy zagadnień, które podejmowali jako odrębne, szczegółowe lub poboczne tematy badawcze. Istotnym źródłem pracy są również opisy podejmowanych inicjatyw społecznych w zakresie edukacji medialnej, pomoce metodyczne publikowane w internecie oraz referaty z konferencji pedagogiczno-medialnych⁹.

Metodologia

Zastosowana w pracy metodologia jest właściwa dla podejmowanych współcześnie teoretycznych badań nad edukacją dotyczących założeń, celów i zadań kształcenia. Obejmuje analizę dokumentów prawa polskiego w zakresie oświaty (*Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce z 2010 r.*¹⁰), prawa unijnego (tj. *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych*¹¹), raportów i deklaracji organów europejskich (tj. *Rezolucja Parla-*

⁷ Można wymienić m.in. takie prace jak np. *Środki audiowizualne w katechezie*, S. Kulpaczyński (red.), Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2004; R. Podpora, *Pomoce audiowizualne w katechezie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1997. G. Łuszczak, *Środki dydaktyczne w katechetycznym procesie nauczania – uczenia się*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2005; *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, S. Dziekoński (red.), Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej, Olecko 2000.

⁸ A. Lepa, *Media jako problem współczesnej katechezy*, http://www.edukacjamedialna.pl/e107_plugins/content/content.php?content.99 (dostęp 13.01.2012); G. Łęcicki, *Edukacja medialna w służbie katechezy*, KMT 2011 nr 4, s. 73-81, http://kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/kmt_2010_4_lecicki_2.pdf (dostęp 13.01.2012).

⁹ Zob. m.in. *Katalog kompetencji medialnych i informacyjnych*, Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa 2012, <http://cyfrowaprzyszlosc.pl/katalog-kompetencji/> (dostęp 5.06.2012); Edukacja medialna. Scenariusze, <http://edukacjamedialna.pl/page.php?14> (dostęp 23.12.2011); P. Boron, *Edukacja medialna w Polsce XXI wieku ze szczególnym uwzględnieniem prac KRRiT w latach 2007–2010*, <http://www.up.krakow.pl/ktime/ref2010/boron.pdf> (dostęp 28.12.2011).

¹⁰ PPP, PPKP, *Rozporządzenie MENiS z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz. U. z dn. 9 maja 2002 r. nr 51, poz. 458, z późn. zm.

¹¹ *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych (dyrektywa o audiowizualnych*

mentu Europejskiego z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie umiejętności korzystania z mediów w środowisku cyfrowym¹²) oraz dokumentów Kościoła i literatury przedmiotu. W pracy zostały zaprezentowane i zanalizowane istotne kategorie problemowe związane z podjętym zagadnieniem, tj. definiowanie edukacji medialnej, rola szkoły we współczesnej edukacji medialnej, korelacja treści nauczania religii i edukacji medialnej.

Metoda teologiczna stanowi w pracy metodę pomocniczą, pomagającą określić charakter lekcji religii katolickiej oraz przedstawić religijny wymiar wychowania do mediów. Podjęte badanie nie ogranicza się zatem jedynie do nauk pedagogicznych i medioznawstwa, ze względu na swój specyficzny przedmiot jakim jest edukacja medialna, ale zostały uwzględnione teologiczne aspekty problemu, katechetyczne, teologiczno-medialne i teologiczno-wychowawcze.

Struktura pracy

Powyższe założenia metodologiczne mają swoje odzwierciedlenie w strukturze pracy, która została podzielona na trzy części.

W pierwszej części istotnym problemem badawczym jest przedstawienie współczesnego rozumienia edukacji medialnej w Polsce i Europie, w nauczaniu Kościoła i praktyce szkolnej, z uwzględnieniem zarówno wymagań programowych, jak i potrzeb wychowawczych, w tym potrzebie przeciwdziałania zagrożeniom kultury medialnej. Końcowy rozdział dotyczy statusu edukacji medialnej w obecnym nauczaniu religii w szkole.

Druga część pracy jest analizą zadań nauczycieli religii w zakresie edukacji medialnej. W analizie zwrócona będzie uwaga na potrzebę kształcenia kompetencji medialnych, ale także podjęta problematyka rozwoju edukacji medialnej na gruncie aksjologii katolickiej i teologii wychowania.

Trzecia część ma charakter prakseologiczny, zmierzający do odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób nauczyciele religii mogą realizować zadania edukacyjno-medialne w szkole. W tej części zostaną podane przykłady „dobrych praktyk” zarówno stosowania mediów w nauczaniu religii, jak i realizowania autorskich programów wychowawczo-medialnych oraz innych form zajęć.

usługach medialnych), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:095:0001:0024:PL:PDF> (dostęp 13.01.2012).

¹² RPE.